

”Mun suku on, tota, juurikin Viipurista” – Kolme diasporan sukupolvea

Arvio teoksesta Grünthal, Satu & Kristiina Korjonen-Kuusipuro toim. *Diasporan Viipuri. Muistojen kaupunki sotien jälkeen. Viipurin Suomalainen Kirjallisuusseura. 2020. 353 s. ISBN 978-952-69280-7-4.*

Marja Vuorinen

Muistojen ja nostalgian Viipuri

FT, kotimaisen kirjallisuuden dosentti, yliopistonlehtori Satu Grünthalin ja FT, kulttuuriantropologian dosentti Kristiina Korjonen-Kuusipuron toimittama antologia *Diasporan Viipuri* tarjoaa laajan tietopaketin Viipurista viime sotien jälkeen evakuoitujen väestöjen ja viipurilaisten instituutioiden myöhemmistä vaiheista. Teos tarkastelee, millaiseksi ja miten viipurilaisuus on muodostunut ja ilmennyt 1900-luvun alusta aina nykypäivään saakka. Johdannon lisäksi teos sisältää kahdeksan vertaisarvioitua artikkelia, useita vertaisarvioituja tietolaatikoita ja yhden vertaisarvioimattoman artikkelin. Kirjoittajakunta on hyvin laaja edustaen eri yliopistoja ja useita tieteenoaloja sekä museoalaa. [1]

Kirjan alussa FT, dosentti, tutkija Anu Koskivirta ja FT, tukija Mikko Kohvakka selvittävät viipurilaisten organisaatioiden hajasijoitusta Itä- ja Kaakkois-Suomen aluekeskuksiin. FT, dosentti Pentti Paavolainen valottaa karjalaisuuden ja evakkouden kuvausta sotienjälkeisessä kaunokirjallisuudessa ja näytelmissä. Eri sukupolvien ja väestöryhmien – suomalaisten ja venäläisten – ajassa muuttuvaa Viipuri-mielikuvastoa tarkastellaan laajasti kyselyihin ja ohjattuihin keskustelutilanteisiin perustuvien aineistojen valossa useissa kirjan artikkeleissa.

Vaikka kyseessä onkin vertaisarvioitu tieteellinen toimitus, joidenkin artikkeleiden luettavuutta häiritsee tutkimusotteen ja käsiteapparaatin turhan seikkaperäinen esitleminen. Varsinkin opinnäytetöihin perustuvien tekstien oppineita rönsyjä olisi voinut toimitusprosessin aikana karsia ja tiivistää; esimerkiksi Pierre Noran *muistin paikka* -käsitettä selostetaan nyt useammassa artikkelissa. Menetettyyn Karjalaan kohdistuva, ajan kuluessa muotoaan muuttava kotiseutukaipuu esitetään kirjassa voittopuolisesti neutraalissa valossa. Hyökkäyssodan seurauksena menetetyin Karjalan muisteluun liitetty *nostalgian* käsite saa kuitenkin myös moralisoivaa sävyä, kun se

assosioidaan nationalismiin ja toiseuttamiseen tai jopa henkiseen takaisinvalloittamiseen (s. 211).

FT, professori Outi Fingerroosin tiedonarkeologisessa artikkelissa lukijan huomion kiinnittää Punaiseen Viipuriin ja sisällissotaan liittyvien muistojen tuoreena säilynyt katkeruus. Ilmiötä selittää yhtäältä edelleen jatkuva sisällissodan perinnön purkaminen, ja toisaalta se, ettei menetety alueen traumaattisia tapahtumia ole voitu käsitellä samalla tavoin kuin nykyisen rajan sisäpuolelle sijoittuvissa paikallisuuksissa tapahtuneita veritekoja.

Sukupolvien vaihtumisen ja menetettyyn Karjalaan liittyvien tunnesisältöjen vähittäisen muuntumisen ohella kirjan kantava teema on sotienvälisenä aikana kotimaan sisäisenä turismina alkanut ja toisen maailmansodan jälkeen pienen tauon jälkeen uudelleen käynnistynyt suomalaisten matkailu Viipurissa. Vielä kirjan artikkeleita kirjoitettaessa se on ollut elävää todellisuutta. Venäjän Ukrainassa aloittaman sodan seurauksena yhteys Viipuriin on kuitenkin menetetty taas uudestaan, kun matkailu Venäjälle on jäissä.

Kirjan artikkelivalikoima käsittelee kattavasti erilaisia evakkouteen – diasporaan – liittyviä osateemoja. Ainoa selvä puute, jonka kirjassa havaitsin, on Viipuriin suuntautuneen kotiseutumatkailun kulttuurimaantieteellisen kehystyksen vähäisyys. Ilmeiseksi verrokiksi tarjoutuisi Itämeren etelärannalla, Liettuan ja Puolan rajalla sijaitseva Königsberg, nykyisin Kaliningradin kaupunkina ja samannimisen, edelleen Venäjälle kuuluvan sotilaallisen erityisalueen keskuksena tunnettu vanha hansakaupunki, jonka asukkaat evakuoituvat puna-armeijan tieltä vasta talvella 1945.

Toisin kuin Viipuri, Itä-Preussin pääkaupunki ei saanut pitää vanhaa nimeään. Linnakin ammuttiin seulaksi sodan aikana; sen tilalle kohosi neuvostoliittolaista modernismia edustava kulmikas hallintopalatsi. Kaupungeilla on kuitenkin paljon yhteistä kosketuspintaa, diasporan ajan muistorikkaiden kohteiden, kuten kirkkojen ja patsaiden ohella vaikkapa Itämeren piirin satamakaupungeille tyypillinen saksankielinen kauppiaskunta aineellisine ja aineettomine traditioineen. Mutta siinä missä Viipuriin päästiin matkailemaan jo 1950-luvulla, Itä-Preussin asukkaiden jälkeläisten nostalgiamatkailu käynnistyi vasta Neuvostoliiton hajottua. Näihin kaupunkeihin suuntautuneen nostalgiaturismin rakenteiden ja sisältöjen vertailu olisi antanut näennäisen perisuomalaiselle, mutta myös valitettavan universaalille ilmiölle kiinnostavan kansainvälisen ulottuvuuden ja laajemman analyysikehyksen.

Teoksen useammassa artikkelissa luodataan useita eri sukupolvia edustavien suomalaisten ja venäläisten Karjalaan liittyviä asenteita, vaikkapa Lappeenrannassa sijaitsevan Etelä-Karjalan museon kestoosuusikkeihin kuuluvan Viipurin pienoismallin ympärillä. 2000-luvun taitteessa syntyneiden suomalaisten mielikuvista katkeruus kaupungin menettämisestä näyttää hiipuneen. Tilalla on yllättävänkin hienoviritteistä, yleisinhimillistä tunnesisältöä ja historiallisen draaman tajua. Tämän arvion otsikossa oleva sitaatti on 16–19-vuotiaille viipurilaisten evakkosukujen kolmannen polven edustajille järjestetyn fokusryhmäkeskustelun satoa (s. 214).

Kirjallisuutta ja matkamuistoja

Monipuolisen kirjan huipentaa kaksi pitkää, historiaan katsovaa artikkelia. Yleisen kirjallisuustieteen professori emeritus H. K. Riikonen selvittää sotienvälisen ajan ruotsinkielisten Karjalan kävijöiden kirjallista jäämistöä. Joukossa oli niin pietarilaistaustaisia (Tito Colliander, Edith Södergran), Karjalassa lapsuutensa viettäneitä (Jac. Ahrenberg, Hagar Olsson, Oscar Parland) kuin läntisen suomenruotsalaisuuden edustajia (Elmer Diktonius). Kannaksella nähtiin tuolloin myös Ruotsista tulleita runoilijoita, kuten Hjalmar Gullberg ja Harry Martinson, jonka *Aniara*-tieteisrunoelmaan (1956) sisältyvä kalevalamittaa tapaileva *Sången om Karelen* on konkreettinen todiste kosketuksesta sekä karjalaiseen luontoon että suomalaiseen kulttuuriin. Sitaateissa herää eloon 1920–30-luvun Terijoen huvilayhdyskunta, jossa kirjailijat varojensa mukaan elivät joko boheemia tai sangen komeaa kesäelämää merentakaisen Kronstadtin linnoitussaaren valonheittimiä ja tykkien jyskettä tarkkaillen. Samassa maisemassa asusti myös venäläisiä emigrantteja, jotka kirjailija Johannes Edfeltin mukaan olivat varattomia ja koinsyömiä ja elivät ”på existensminimum” (s. 298).

Kirjan innostavin ja eniten täysin uutta tietoa tarjoava artikkeli on, ainakin tämän arvion kirjoittajan näkökulmasta, MA, projektitutkija Evgeny Manzhurin kuvaus neuvostoliittolaisen matkamuistoteollisuuden alkutahdeista Viipurissa. Jokainen Neuvostoliitossa sen viimeisinä vuosikymmeninä käynyt muistaa punaista emalia ja kullanväristä metallia hehkuvat pinssit, joita jokaisen Berjoskan (valuuttakauppaa käyvän valtiollisen matkamuistomyymäläketjun) laareissa oli lukemattomia erilaisia.

Viipuri-pinssien tarina alkaa kaupunkiheraldiikan renessanssista 1950–60-luvulla. Kun neuvostojärjestelmä vuonna 1918 kielsi keisarilliset symbolit, kaupunkien historialliset tunnuksinkin täytyi miettiä uusiksi. Kuva-aiheiden tuli heijastaa työväenluokan vallankumouksellisia tunteita, ja fokuksen piti olla edistyksellisesti nykyisyydessä ja tulevassa. 1960-luvulla kasvanut kiinnostus paikallisen kulttuuriperinnön ja luonnon suojeeluun alkoi kuitenkin tuottaa monipuolisempaa kuvastoa. Samaan aikaan lisääntyvä matkailu kärsi laadukkaitten matkamuistojen pulasta. Viipurin vuoden 1972 tunnuskuvakilpailussa voittajaksi selviytyi ehdotus, jossa vanha ja uusi – linna, laiva ja nostokurki – esiintyivät rinnakkain. Kansainvälisten nuorisofestivaalien myötä eri paikkakuntien tunnuksista tuli keräilykohteita, ja niiden kysyntä räjähti. Virallinen tuotanto ei pystynyt vastaamaan kysyntään. Markkinat täyttyivät metallipajojen epävirallisesti tuottamista pinsseistä. Erityisesti suomalaisten Viipurin-kävijöiden tarpeisiin räätälöitiin pian erityinen sinivalkoinen rintamerkki. Linna-aiheen ohella kuvattiin Saimaan kanavaa ja Pyöreää tornia. Poliittisesti kyseenalaisia aiheita kuvaavia pinssejä sai aluksi vain mustasta pörssistä.

Manzhurin artikkeli kertoo kiinnostavasti neuvostotalouden sisälle syntyneestä kapitalistisesta rinnakaistaloudesta, jossa kysyntä loi tarjontaa, tuotanto seurasi kysyntää ja kaupallinen suunnittelu korvasi ideologisen. Samalla se kuvaa aikaa, jolloin neuvostofraseologiassa suosittu ”kansojen ystävyys” saattoi kehittyä matkailun tarjoamien kontaktien puitteissa. Putinistisen voimapolitiikan vaikutuksesta Suomesta Venäjälle suuntautuva matkailu saattaa pahimmillaan kuihtua jopa vuosikymmeniksi. Karjalaisen diasporan seuraaville sukupolville Viipuri voi jäädä vieraaksi.

Teoksen keskeisen fokuksen muodostaa sen ajallinen kehys, johon mahtuvat niin kolme evakkosukupolvea ristiriitaisine tunteineen, karjalaisten instituutioiden jälleenrakennus nykyisen Suomen alueelle kuin mennyttä maailmaa kuvaavien kulttuurituotteiden monet genret näytelmistä muistelmiin. Eri ikä- ja kansallisuusryhmien Viipuri-asenteita luotaavien kyselytutkimusten satoa esitteleviä artikkeleita voi suositella kulttuurihistorian ja antropologian tutkijoille. Evakkotaustan omaava löytää kosketuspintaa käytännössä kaikista kirjan artikkeleista.

Itämeren piirin poliittisen, kulttuurisen ja/tai sotahistorian harrastaja jää kaipaamaan kotimaisen näkökulman rinnalle laajempaa kontekstualisointia. Suomalaisten menetettyyn Karjalaan suuntautuneen muistamisen kulttuurin, asenteiden kirjon ja nostalgiamatkailun vaiheiden vertaileva tarkastelu laajemmassa maantieteellis-kulttuurisessa yhteydessä sopisi hyvin Viipurin Suomalaisen Kirjallisuusseuran tulevaan julkaisuohjelmaan.

Marja Vuorinen, valt. tri., Helsingin yliopisto.

Viitteet

[1] Teos on Viipurin Suomalaisen Kirjallisuusseuran toimitteiden 23. osa ja on avoimesti luettavissa osoitteessa: <https://journal.fi/vskst/issue/view/8025>.